

ZA ŠTO TAČNIJI TEKST MARULIĆEVE DAVIDIJADE

Opet se u ovom časopisu vraćam na tekst Marulićeve *Davidijade* jer želim da još jedanput pridonosem svoj udio rješavanju problema koje zadaje njezin tekst, osobito u onim dijelovima gdje je rukopis oštećen od vode. Nakon prvog izdanja koje je objavljeno u Zagrebu god. 1954. i znatno ispravljeno naknadno izdatim *Dodatkom* (*Addenda et corrigenda*), izašlo je god. 1957. u Meridi (Venezuela) drugo izdanje, koje je priredio M. Marković. Budući da to izdanje predstavlja napredak prema prvome, Marulićeve stihove u ovom članku citiram prema Markovićevu tekstu. No i u tom se izdanju još uvijek nalazi podosta netačnih lekcija, na koje sam većim dijelom već upozorio u svojem osvrtu na to izdanje¹⁾. Ovdje iznosim neke primjedbe Marulićevu tekstu, nove ispravke teksta i vlastite lekcije s potrebnim objašnjenjem.

1) II 285

Arceret rixas, suspectum tolleret omnem

Tako glasi taj stih u Marulićevu rukopisu. On je dio molitve koju David upravlja Bogu nakon svoje ženidbe sa Saulovom kćeri Miholom. Smisao je potpuno jasan: David među ostalim moli Boga da u njegovu braku uklanja svade i svaku sumnju. Oblik *suspectum* može biti ili akuz. sing. imenice *suspectus*, *-us, m.* ili supstantivirani srednji rod participa perfekta glagola *susplicere*. Od te dvije mogućnosti prva ne bi ovdje smjela doći u obzir jer *suspectus* kao imenica muškog roda znači: *gledanje u vis* ili u prenesenom značenju, *poštovanje*. Ostaje samo druga mogućnost, ali tada uz oblik *suspectum*, koji je srednjega roda, nije gramatički pravilan atribut *omnem*, nego *omne*. No kako je Marulić, koji je bio dobar znalac latinskog jezika, mogao počinuti tako krupnu gramatičku pogrešku? Meni se čini da je tu mogao utjecati talijanski jezik, koji je Marulić dobro poznao, kako se vidi i po tome što je preveo na latinski prvo pjevanje Danteova „Pakla“²⁾ Kako u talijanskom imenica *sospetto* znači *sumnja*, možda je Marulić pod utjecajem talijanskog oblika *sospetto* za pojam *sumnja* uzeo latinsku imenicu *suspectus* iako ona ima sasvim drugo značenje.

¹⁾ Ž. A. VIII 1 (1958), str. 169—172.

²⁾ Taj se prijevod nalazi u istom rukopisu s *Davidijadom*.

Mislim da bi iz navedenih razloga atribut *omnem* uz *suspectum* trebalo emendirati u *omne*, dakako uz napomenu u kritičkom komentaru.

2) VI 138

Oppida, desertis subita formidine magnis

Tu je Markovićeva lekcija *magnis* netačna jer je Marulić napisao na tome mjestu *mortis*, kako je i odštampano u prvom izdanju.

3) VI 230—1

..... *Manibus vix temperat amens*

Socio.

Markovićeva lekcija *Socio* nije dobra jer se u rukopisu vidi da se ta riječ počinje sa *C*. Prva su četiri slova *Coci-*, a peto je zamrčeno, no moglo bi biti *-o*. Tako dobivamo oblik *Cocio*. U prethodnim stihovima Marulić izlaže kako je puk (*plebs*) počeo napadati Davida što je svojom odsutnosti dopustio da neprijatelj zapali grad Sihelek i stanovnike odvede kao roblje. Na to se nadovezuju navedeni stihovi. Koje značenje ima riječ *Cocio*? Vlastito ime nije, a započinje se majuskulom jer je na početku stiha. Opća imenica *cocio* znači *mešetar*, osobito kod prodaje konja, pa općenito *preprodavač*. Kako ta zanimanja nisu osobito ugledna, mogao je pjesnik uzeti tu inače rijetku riječ da označi prosta čovjeka koji se u općem bijesu jedva suzdržao da fizički ne napadne Davida.

U svakom slučaju, oblik *Socio* treba prema tekstu rukopisa ispraviti u *Cocio*.

4) VI 394

Externi generis sum, retulit, Amalechita

Srednji dio riječi *retulit* jako je oštećen, tako da se ne može sa sigurnošću utvrditi da li je Marulić napisao *retulit* ili *rettulit*. No budući da on na drugim mjestima piše *rettulit* (isp. II 466, X 505, XI 328), smatram da je i u stihu VI 394 opravdana lekcija *rettulit*.

5) VII 128

Aduersa rapide uenientem percidit hasta

U spomenutom svojem osvrtu na Markovićevo izdanje *Davidijade* (str. 172) lekciju *percidit* i zbog metričkih razloga i zbog smisla uvrstio sam među sumnjive lekcije i predložio da se zamijeni sa *perculit*. Sada to ispravljam utoliko, što *percidit* ne smatram više sumnjivom lekcijom, nego pogrešnom jer sam nakon duga promatranja te zamrčene riječi utvrdio da je Marulić na tome mjestu doista napisao *perculit*. Isti izraz upotrebio je pjesnik i na drugom mjestu; isp.

XII 461—2

Hunc alacer Ionathas, Sameae notissima proles

Dauidisque nepos, contento perculit arcu.

Odeć je smiona bila pretpostavka da je Marulić upotrebio oblik *percidit* kad glagola *percidere* uopće nema u latinskom jeziku.

6) VII 185—6

*Dauidi, cui sacra suas [m]i[st]eria palmas
Porrigit et solio sublimem collocat alto.*

U prvome od ta dva stiha tekst rukopisa između riječi *suas* i *palmas* jako je oštećen. Editio princeps ima na tome mjestu [*ad sydera*]. Budući da ta Šopova konjektura ne odgovara ni kontekstu ni konturama onih slova koja se tu mogu nazreti, uklonjena je u *Addenda et corrigenda*, pa je na tome mjestu ostavljena praznina. Marković taj zamrčeni dio teksta čita, kako je naprijed navedeno, [m]i[st]eria. On doduše u kritičkom komentaru na kraju VII knjige kaže: 185, [m]i[st]eria *suspectum*, no ta njegova rekonstrukcija Marulićeva teksta nije samo *suspecta* nego i potpuno neodrživa jer u istoj rečenici glagol *porrigit* traži subjekt u singularu, a *misteria* je plural.

Videći da riječ *misteria* ne odgovara strukturi rečenice, pokušao sam pomoći jakog povećala ispitivati to mjesto ne bih li došao do tačne Marulićeve lekcije. Iako sam se dugo mučio, moj je trud ostao bez uspjeha. Tada sam odabrao drugi put, naime da pomoću konteksta pronađem riječ koja bi na tome mjestu najbolje odgovarala. Sadržaj je prethodnih stihova: Davidov vojskovođa Joab nakon pobjede nad Jesbosetovim vojvodom Abnerom vraća se s vojskom k Davidu u grad Hebron pjevajući pjesmu zahvalnicu Bogu i slaveći Davida. Zatim slijede navedena dva stiha iz kojih se vidi da netko pruža Davidu *suas palmas* i uzdiže ga na visoko prijestolje.

U *Davidijadi* Marulić nekoliko puta upotrebljava riječ *palma*, osobito u pluralu, sa značenjem: d l a n, r u k a, npr.

II 109

Polluat ipse suas eius ne sanguine palmas.

Isp. I 180, III 478, X 514, XIII 286. Uzmemo li riječi *suas palmas* u značenju s v o j e r u k e, javlja se pitanje: Tko u toj danoj situaciji pruža Davidu svoje ruke i uzdiže ga na visoko prijestolje? Kontekst nam na to ne daje odgovora.

No u *Davidijadi* riječ *palma* dolazi i u značenju g r a n a p a o m e kao simbol pobjede ili, metonimijom, sama p o b j e d a, npr.

XII 445

Tertia palma loco Iudeis contigit illo.

Isp. i I 489, XIII 79.

Ako prihvatimo to drugo značenje riječi *palma*, smisao je naprijed navedenih stihova: Davidu netko pruža svoje pobjedničke paomine grane i uzdiže ga na visoko prijestolje. Po atributu *suas* uz *palmas* vidimo da pobjedničke paomine grane pripadaju kao vlasništvo licu koje vrši spomenutu radnju. Kome to bolje odgovara nego samoj božici pobjede koja se latinski naziva *Victoria*? Nakon tog rezoniranja ponovo sam pažljivo ispitivao zamrčenu riječ u rukopisu ne bih li našao potvrdu za svoju pretpostavku. I doista, kad sam već znao što tražim utvrdio sam, da je na tome mjestu Marulić napisao *u i c t o r i a*. To potvrđuju konture vidljivih slova i njihov broj. Što Marulić piše *uictoria* minuskulom, to nas ne smije smetati jer on često piše

tako imena božanstava. Uvrstimo li u stih VII 185 riječ *uictoria*, vidimo da se na tome mjestu Marulić izražava simbolički. Stvarni je smisao: David je postigao veliku pobjedu koja ga je silno uzdigla.

Da je lekcija *uictoria* ovdje tačna, potvrđuje i stih

IX 311

A cessante suas retrahit uictoria palmas.

Taj naime stih u potpunosti odgovara stihu VII 185 samo s protivnim značenjem. Tu Pobjeda ne pruža, nego uskraćuje pobjedničku paomu onome koji oklijeva.

Na temelju svega navedenoga smatram da Markovićevu lekciju [m]i[st]eria treba zamijeniti sa *uictoria*, i to ne kao konjekturom, nego kao tačnom Marulićevom lekcijom.

7) VII 254—5

*Ergo fauens illis blandis affatibus omnes
Solicitare tribus coepit mollique precatu.*

U toj rečenici ne odgovara smislu oblik *illis*. U tekstu ispred toga rečeno je da je vojvoda Abner napustio rod Saulov i priklonio se Davidu. Slijede navedeni stihovi kojima bi logičan smisao bio: Iz sklonosti prema njemu (t. j. Davidu) stane poticati sva plemena prijaznim nagovorom i umiljatom molbom. Poticao ih je naime da prime Davida za kralja. U rukopisu je doista bilo napisano *illis*, ali je netko, zacijelo Marulić, kosom crtom precrtao krajnje *-s* i time ga uklonio. Lekciju *illis* treba dakle ispraviti u *illi*.

8) VIII 385

Effigies Cherubin pronis annuisse feruntur

Od dvije moguće grafije *Cherubim* i *Cherubin* Marulić je odabrao prvu. Zato Markovićevu lekciju treba ispraviti u *Cherubim*.

9) IX 51—2

*Ista pedum damnun poterint sartire labantum,
Si non Siba malus minuisset munera regis.*

Već na prvi pogled vidi se da je u toj irealnoj pogodbenoj rečenici nemoguć oblik *poterint*. Osim toga radi se o prošloj radnji, pa što bi tu značio futurški oblik? Tu lekciju imala je prvotno i editio princeps, a sada je nalazimo i u Markovićevu izdanju. Marulić na tome mjestu ima pravilan oblik *poterant*.

10) X 173

Ille penu toto mensas cumularat agrestes.

Ne znam zašto Marković mijenja Marulićev oblik *tota* u *toto*. Izraz *penu tota* potpuno je pravilan jer imenica *penus* može biti i ženskog roda. Isp. *Verg. Aen. I 703—4*.

..... *quibus ordine longam*

Cura penum struere

11) XI 370

Illorum in morem, qui duro in marte fugati

U tom stihu ispred riječi *marte* treba ukloniti *in* jer ga nema u Marulićeve tekstu, a nije ni potreban.

12) XIV 166

Laetitia incessit populus. Peruenit ad aures

Tako je glasio taj stih i u editio princeps prije objavljivanja *Ad-denda et corrigenda*, a takav je i u Markovićeve izdanju. Mislim da je tu netačna lekcija *populus*. Marulić je tu riječ napisao kraticom *ppls*, koja može značiti i *populus* i *populos*, ali ovdje zacijelo znači *populos*. Smisao je naime te rečenice: Veselje je obuzelo narod. Plural *populos* ne mora nas smetati jer ga je Marulić u potpuno analognom slučaju upotrebio u VI 136

Incessit populos terror; fugit accola uallis

Upravo na temelju toga stiha smatram da u XIV 166 lekciju *populus* treba zamijeniti sa *p o p u l o s*.

13) *Argumentum* (kratak sadržaj u prozi) V knjige ima i u editio princeps i kod Markovića u retku 9. riječi *castra metatus* napisane rastavljeno. Budući da se tu radi o složenici *castrametari*, treba kao tačnu zadržati Marulićeve grafiju *castrametatus*. Isto tako u *Argumentum*-u XI knjige treba vratiti Marulićeve grafiju *castrametatur*.

14) U *Argumentum*-u XIV knjige dio teksta znatno je oštećen, pa je neke riječi potrebno rekonstruirati. U retku 9. Marković ima: [*Semeum,*] *maledicum et seditiosum* [*animum,*] a editio princeps: *Semi maledicum et seditiosum* [*animum*]. Prva riječ u zagradama kod Markovića tačno je rekonstruirana jer se u rukopisu može razabrati završetak *-um*. Druga riječ u zagradi, koja je jednako rekonstruirana u oba izdanja, ne će biti dobra. Mjesto nečitljive riječi ne bih unio u tekst *animum*, nego *hominem* jer odgovara kontekstu. Pri tome imam na umu, da Marulić oblike imenice *homo* ponajviše piše kraticom, tako da bi tu bilo dovoljno mjesta za skraćeno napisanu riječ *hominem*.

Osvrnemo li se na sve što je dosada učinjeno da bi se došlo do što boljeg i tačnijeg teksta Marulićeve Davidijade, možemo s postignutim rezultatima biti posve zadovoljni. Gotovo čitav tekst Davidijade tačno je očitani, što nije bio lak posao ako se uzme u obzir stanje rukopisa. Po mojem sudu, broj još uvijek nesigurnih lekcija u tome tekstu može se nabrojati na prste jedne ruke.

Zagreb.

V. Gortan.

RÉSUMÉ

V. Gortan: POUR UN MEILLEUR TEXTE DE „DAVIDIAS“ DE MARULIĆ

L'auteur apporte de nouvelles corrections au texte du ms de „Davidias“ de l'humaniste Marulić. Il prend en considération l'édition *princeps* parue à Zagreb et la seconde parue à Méride, rédigée par M. Marković. Ses corrections portent précisément sur les parties du ms les plus endommagées. Il constate que tout le ms est bien déchiffré sauf un petit nombre de leçons qui restent encore douteuses.